

УДК 796.052.1:796.332

ВІКОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТАКТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ФУТБОЛІСТІВ

Вікторія СУПРУНОВИЧ

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація. З допомогою розробленої методики досліджувалися вікові характеристики тактичного мислення футболістів 10 – 20 років у нападі та захисті. В результаті досліджень встановлено періоди істотного поліпшення кількісних та якісних характеристик тактичного мислення футболістів, а також пріоритетність прояву відповідного різновиду мислення футболістів у нападі або захисті на кожному віковому етапі.

Ключові слова: тактичне мислення, футболісти, автоматизована методика контролю, вікові характеристики.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку футболу вказують на його інтенсифікацію, що своєю чергою, викликає необхідність професійного підходу до усіх сторін підготовки спортсменів, процесу набору та відбору, пошуку шляхів підвищення ефективності тренувального процесу [5]. Одним з таких шляхів є врахування показників тактичного мислення спортсменів як чинника підвищення ефективності ігрової діяльності [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах жорсткої конкуренції на змаганнях різного рангу спортивні ігри висувають високі вимоги не тільки до фізичних і технічних умінь гравців, а і до рівня розвитку всіх проявів тактичної підготовленості [5].

Особливості тактичної підготовки футболістів різного віку та кваліфікації вивчалися з точки зору її системності [11], моделювання найефективніших варіантів атакуючих і захисних дій [3], психофізіологічних та особистісних факторів ефективності ігрової діяльності у футболі [9].

Проте одним із найбільш інформативних, прогностичних і значущих виявів тактичних здібностей спортсменів, на думку І.О. Арбузіна [1], Л. А. Огороднікової [8], є тактичне мислення, що проявляється у вмінні аналізувати ігрову ситуацію в жорстко лімітованому часовому проміжку та обирати найефективніший спосіб вирішення тактичних ігрових завдань.

На думку Є.П. Ільїна [4], основою тактичного мислення є загальні принципи та правила ведення спортивної боротьби, а також набір можливих ігрових завдань та варіантів їх вирішення.

Своєю чергою В.Н. Непопаловим, А.Г. Абаляном [7] була запропонована модель процесу прийняття рішення, яка передбачає орієнтування в конкретній ігровій ситуації, оперативне мислення, прогнозування, аналіз взаємозаперечних варіантів і вибір ефективної дії.

У спортивній практиці для тестування різновидів мислення набули поширення психологічні бланкові методики, які не повністю можуть відобразити прояви специфічних різновидів мислення гравця у ситуаціях, що максимально наближені до гри [6]. Інша група методик більшою мірою побудовані на виконанні стандартних технічних прийомів у фіксованих ігрових ситуаціях [1]. Крім того, існує автоматизована методика контролю тактичного мислення гандболісток, яка розроблена на основі алгоритму способу визначення психофізіологічних характеристик для оцінювання рівня спеціальної підготовленості спортсменів у командних спортивних іграх [10].

У дослідженнях Л.С. Фролової [12] доведено специфічність проявів тактичного мислення, яке удосконалюється лише у процесі конкретної ігрової діяльності. Цей факт ставить завдання розширення спектра методик на матеріалі інших командних спортивних ігор і на цій основі вивчення особливостей формування тактичного мислення футболістів.

Мета дослідження – виявити вікові характеристики тактичного мислення футболістів.

Методи та організація досліджень. Для визначення рівня тактичного мислення футболістів була використана автоматизована методика "FootBallTest" [10], яка містила 2 блоки тестів: тактичне мислення в нападі і тактичне мислення в захисті.

Названа методика дозволяє визначити кількісні характеристики тактичного мислення досліджуваних, виражені у відсотках, і якісні, виражені у часі вирішення завдань.

У дослідженнях, які проводилися з вересня 2009 року до жовтня 2010 року, взяли участь футболісти СДЮСШ «Дніпро-80» м. Черкаси, СДЮШОР, м. Черкаси, ФК «Ятрань-Умань-фермаш», м. Умань та Молодіжної збірної України з футболу. Всі досліджувані були поділені на вікові групи від 10 до 20 років, які складались з 30-38 футболістів.

Результати дослідження та їх обговорення. Контроль тактичного мислення футболістів у нападі та захисті показав вікові особливості його кількісних та якісних характеристик (табл. 1).

Так, коефіцієнти тактичного мислення футболістів 10 років у нападі становили $11,31 \pm 2,17\%$, а в захисті – $11,75 \pm 2,49\%$. У футболістів 11 років ці показники були дещо вищими і дорівнювали $15,58 \pm 2,14\%$ у нападі, $14,94 \pm 2,16\%$ у захисті. Група 12-річних футболістів характеризувалася значно вищими показниками тактичного мислення в нападі (на $11,92\%$) і захисті ($11,59\%$) ($p < 0,05$).

Продовжували поліпшуватись кількісні показники тактичного мислення футболістів і в 13 років. Результати в нападі зросли до рівня $36,59 \pm 2,14\%$, а в захисті – $30,21 \pm 2,15\%$.

Істотно вищими ($p < 0,05$) порівняно з попередньою віковою групою були результати тестування тактичного мислення в нападі і захисті у футболістів 15 років ($48,63 \pm 2,42\%$ та $44,34 \pm 2,02\%$ відповідно).

Показники тактичного мислення футболістів 16 років становили $48,90 \pm 2,24\%$ і $46,13 \pm 1,80\%$ для нападу та захисту.

У групі 17-річних футболістів встановлені дещо вищі коефіцієнти тактичного мислення в нападі ($50,40 \pm 2,18\%$) і захисті ($48,73 \pm 2,26\%$).

Показники тактичного мислення в нападі у футболістів 18 і 19 років знаходилися в межах $52,13 \pm 2,15\%$ і $52,19 \pm 2,18\%$, а в захисті – $49,42 \pm 1,95\%$ і $51,56 \pm 2,27\%$ відповідно.

Таблиця 1

Прояви тактичного мислення футболістів 10 – 20 років ($\bar{X} \pm m$)

Показники \ Досліджувані групи	Вік футболістів			
	Коефіцієнт тактичного мислення в нападі, (%)	Коефіцієнт тактичного мислення в захисті, (%)	Час вирішення тактичних завдань у нападі, (с)	Час вирішення тактичних завдань у захисті, (с)
10 років, (n=33)	11,31±2,17	11,75±2,49	87,71±3,68	86,74±2,72
11 років, (n=34)	15,58±2,14	14,94±2,16	84,55±1,87	81,81±3,18
12 років, (n=33)	27,50±2,28*	26,53±2,42*	83,14±2,34	80,56±3,22
13 років, (n=33)	31,97±2,24	30,21±2,15	79,76±1,88	78,59±1,95
14 років, (n=33)	36,59±2,14	34,38±2,16	66,76±1,66*	66,61±1,83*
15 років, (n=33)	48,63±2,42*	44,34±2,02*	64,74±1,89	66,37±1,85
16 років, (n=30)	48,90±2,24	46,13±1,80	64,40±1,79	65,51±1,67
17 років, (n=31)	50,40±2,18	48,73±2,26	63,29±1,98	64,63±2,80
18 років, (n=32)	52,13±2,15	49,42±1,95	63,05±1,41	64,02±2,08
19 років, (n=33)	52,19±2,18	51,56±2,27	62,84±2,77	63,70±1,27
20 років, (n=38)	62,35±1,57*	53,05±2,20	56,16±1,47*	60,67±2,20

Примітка. * $p < 0,05$ – порівняно з показниками попередньої вікової групи.

Значно вищими були результати тестування тактичного мислення футболістів 20 років, які становили $62,35 \pm 1,57\%$ у нападі і $53,05 \pm 2,20\%$ у захисті ($p < 0,05$).

Аналізуючи вікову динаміку показників тактичного мислення футболістів, встановлено позитивні тенденції впродовж усього досліджуваного періоду (рис. 1).

У вікових змінах рівня тактичного мислення футболістів у нападі виявлено три періоди істотного збільшення його кількісних показників: з 11 до 12 років (на 11,92%), з 14 до 15 років (на 12,03%) та з 19 до 20 років (на 10,16%) ($p < 0,05$).

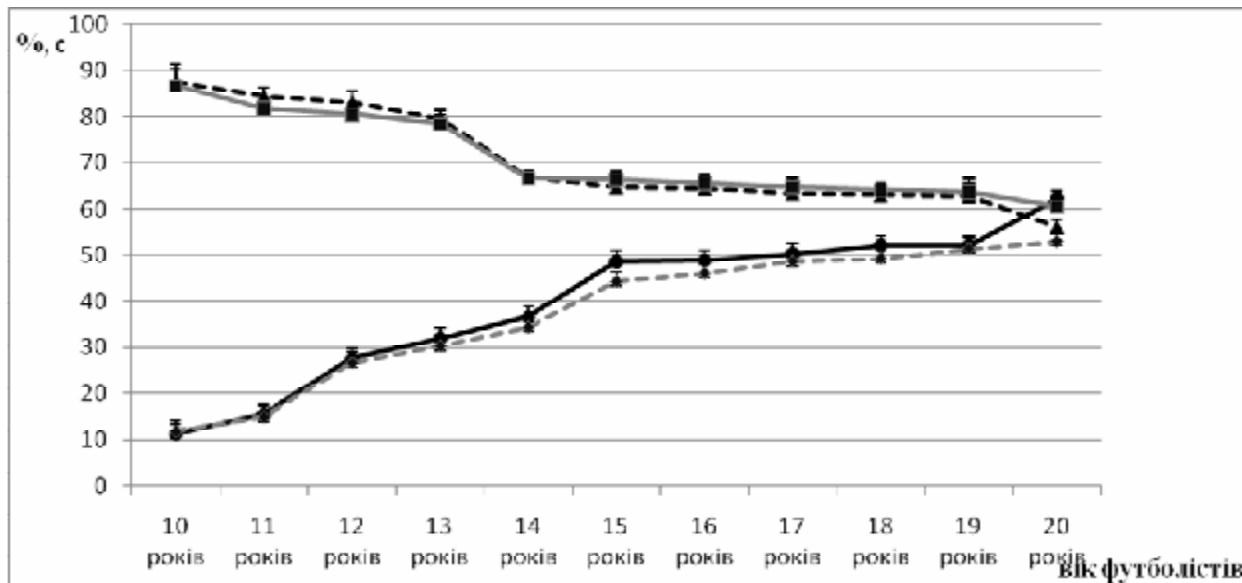


Рис. 1. Вікова динаміка показників тактичного мислення футболістів 10 – 20 років:

- — коефіцієнт тактичного мислення в нападі;
- ◆ — коефіцієнт тактичного мислення в захисті;
- ▲ — час вирішення тактичних завдань у нападі;
- — час вирішення тактичних завдань у захисті.

Примітка. * $p < 0,05$ – у порівнянні з показниками попередньої вікової групи.

У процесі розвитку тактичного мислення футболістів у захисті зафіксовано лише два періоди значних позитивних змін результатів тестування: з 12 до 13 років, де показники зросли на 11,59%, та з 14 до 15 років (9,96%) ($p < 0,05$).

Така динаміка результатів тестування у футболістів може свідчити про наявність сенситивних періодів у формуванні тактичного мислення в нападі та захисті, пов'язаних з особливостями розвитку організму та набуттям ігрового досвіду.

Деяко інша тенденція помічена у змінах якісних проявів тактичного мислення футболістів 10 – 20 років. Швидкість вирішення тактичних завдань у нападі у футболістів поступово й рівномірно зростала з 10 до 13 років від $87,71 \pm 3,68$ с до рівня $79,76 \pm 1,88$ с. Уже у 14 років футболісти виконували завдання в нападі значно швидше (на 13 с) ($p < 0,05$). Надалі, до 19 років, час на вирішення запропонованих завдань знову поступово зменшувався до рівня $62,84 \pm 2,77$ с. Група 20-річних футболістів характеризувалася вищими якісними характеристиками тактичного мислення в нападі ($p < 0,05$), ніж попередня вікова група (на 6,68 с).

Щодо швидкості вирішення тактичних завдань у захисті, то впродовж усього досліджуваного періоду встановлено лише один період значного поліпшення якісних характеристик тактичного мислення футболістів – з 13 до 14 років, де час тестування зменшився одразу на 11,98 с.

Розгляд вікової динаміки якісних характеристик тактичного мислення футболістів може вказувати на вищу консервативність цього показника з істотним поліпшенням швидкості вирішення завдань у нападі й захисті фактично лише з 13 до 14 років.

У результаті аналізу отриманих результатів футболістів можна констатувати те, що впродовж вікового періоду з 10 до 19 років існувала незначна перевага кількісних показників тактичного мислення в нападі над показниками захисту. Надалі (до 20 років) ця перевага становила 9,30%.

Щодо швидкості вирішення завдань, то футболісти до 14 років витрачали менше часу на вирішення тактичних завдань у захисті, але з 15 років спостерігалася невелика перевага якісних характеристик тактичного мислення в нападі над відповідним різновидом мислення в захисті.

У подальшому планується проведення комплексу досліджень, спрямованих на визначення віково-статевих особливостей розвитку тактичного мислення футболістів.

Висновки.

1. У вікових змінах рівня тактичного мислення футболістів у нападі зафіксовано три періоди істотного збільшення його кількісних показників: з 11 до 12 років, з 14 до 15 років та з 19 до 20 років ($p < 0,05$). Істотні позитивні зміни тактичного мислення в захисті у футболістів виявлені в періоди з 12 до 13 років та з 14 до 15 років ($p < 0,05$).

2. Виявлено, що впродовж досліджуваного періоду швидкість виконання тактичних завдань футболістами в нападі зростала з 13 до 14 років та з 19 до 20 років. Якісні характеристики тактичного мислення в захисті істотно поліпшувалися лише з 13 до 14 років.

3. Встановлені закономірності свідчать про значущість періоду 11 – 14 років для поліпшення кількісних та якісних характеристик тактичного мислення футболістів. Крім того, слід зауважити, що розвиток характеристик тактичного мислення в нападі у футболістів з віком відбувається більш динамічно та нерівномірно порівняно з відповідним різновидом мислення в захисті.

Список літератури

1. *Арбузин И. А.* Развитие игрового мышления у юных футболистов 12-13 лет : автореф. дис : канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Арбузин Игорь Александрович. – Омск. 2006. – 20 с.

2. *Гагаева Г. М.* Психологическая характеристика футбола / Г. М. Гагаева // Психология спорта. – М. : Просвещение, 1969. – С. 45-109.

3. *Зеленцов А. М.* Моделирование тренировки в футболе / А. М. Зеленцов, В. В. Лобановский. – К. : Здоровье, 1985. – 134 с.

4. *Ильин Е. П.* Дифференциальная психология профессиональной деятельности / Евгений Павлович Ильин. – СПб. : Питер, 2008. – 432 с. – (Мастера психологии) – ISBN 978-5-91180-837-2.

5. *Лисенчук Г. А.* Управление подготовкой футболистов / Г. А. Лисенчук. – К. : Олимпийская литература, 2003. – 271 с.

6. *Макаренко М. В.* Основи професійного відбору військових спеціалістів та методики вивчення індивідуальних психофізіологічних відмінностей між людьми / Микола Васильович Макаренко. – Київ, 2006. – 395 с. – ISBN 966-8120-33-7.

7. *Непопалов В. Н.* Принятие решения как фактор эффективности игровой деятельности / В. Н. Непопалов, А. Г. Абалян // Теория и практика физической культуры. – 2006. – № 6. – С. 44-47.

8. *Огородникова Л. А.* Тактическая одарённость как критерий спортивного отбора / Л. А. Огородникова // Психология. – 2008. – № 2. – С. 71-75.

9. *Полишкис М. С.* Показатели коллективных индивидуальных технико-тактических действий как критерий оценки качества игры футболистов / М. С. Полишкис, Ю. Я. Поволоцкий // Футбол 86. : ежегод. – М. : Физкультура и спорт, 1986. – С. 46-50.

10. Пат. 43456 Україна, МПК (2009) А 61 В 5/16. Спосіб визначення психофізіологічних характеристик для оцінки рівня спеціальної підготовленості спортсменів у командних спортивних іграх / Глазирін І. Д., Фролова Л. С., Фролов О. О., Бондар В. В., Зганяйко Г. В., Вернигора В. В., Головатий В. М., Супрунович В. О. – № И 2008 06398; заявл. 14.05.2008; опубл. 25.08.2009, Бюл. № 16.

11. *Шамардин В. Н.* Система подготовки юных футболистов. : учеб. пособие / В. Н. Шамардин. – Днепропетровск, 2001. – 104с.

12. *Frolova L.* Formation of the handball players' game and tactical thinking in the process of term training / L. Frolova, I. Glasyrin, J. Wojnar, D. Nawarecki, B. Wojciechowcka-Maszkowska, R. Basanskiy // of the 5th International conf. movement and health 2007: book of abstracts. – Olomouc, 2007. – Vol. 37, № 2. – P. 46.

ВОЗРАСТНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТАКТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ФУТБОЛИСТОВ

Виктория СУПРУНОВИЧ

Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого

Аннотация. С помощью разработанной методики исследовались характеристики тактического мышления футболистов 10 – 20 лет в нападении и защите. В результате исследований установлены периоды существенных улучшений количественных и качественных характеристик тактического мышления футболистов, а также приоритетность развития соответственной разновидности мышления футболистов в нападении и защиты на каждом возрастном этапе.

Ключевые слова: тактическое мышление, футболисты, автоматизированная методика контроля, возрастные характеристики.

AGE CHARACTERISTICS OF FOOTBALL PLAYERS' TACTICAL THINKING

Victoriya SUPRUNOVYCH

Cherkassy State University named after Bogdan Khmelnytsky

Annotation. The age characteristics of tactical thinking in attacking and defending 10-20 years old of footballplayers was investigated by the developed methods. As a result of researches the significant improvement of quantitative and qualitative characteristics of footballplayers tactical thinking as well as the priority of the relevant kind of footballplayers thinking in attack or defense in each age period were established.

Key words: tactical thinking, football players, automated method of control, age characteristics.